

ĽUDSKÉ ZDROJE – REGIONÁLNE DISPARITY V KONTEXTE POLITIKY SÚDRŽNOSTI EÚ 2007 - 2013 NA SLOVENSKU

Eva Rajčáková, Angelika Švecová*

* Univerzita Komenského v Bratislave, Prírodovedecká fakulta, Katedra regionálnej geografie, ochrany a plánovania krajiny, Ilkovičova 6, 842 15 Bratislava, rajcakova@fns.uniba.sk, asvecova@fns.uniba.sk

Human resources: regional disparities in context of the EU Cohesion policy 2007 – 2013 in Slovakia

Human resources are a significant factor in the development of the region. Spatial differentiation of demographic developments, structural phenomena and social standards of the population crucially determine regional differences in human resources. The EU structural Funds are one of the important tools for the elimination of regional disparities in this field. The aim of this paper is to evaluate the regional disparities in human resources by selected indicators of demographic and social fields at the regional level in Slovakia in the context of the implementation of the Cohesion policy EU 2007 – 2013 instruments under the strategic priority 3 – Human resource and Operational Programme for Employment and Social Inclusion and the Operational Programme for Education.

Keywords: human resources, regional disparities, Cohesion policy 2007 – 2013, region, Slovak Republic

ÚVOD

Ľudské zdroje predstavujú významný faktor rozvoja regiónu. Demografický vývoj a štrukturálne znaky obyvateľstva sú primárne charakteristiky, ktoré spolu-rozhodujú o početnosti a kvalite ľudských zdrojov. Sociálna úroveň obyvateľstva je priamym dôsledkom ekonomického statusu a situácie na trhu práce a ovplyvňuje ju celý rad ďalších faktorov. Priestorová diferenciácia týchto procesov a javov rozhodujúcou mierou determinuje regionálne rozdiely v oblasti ľudských zdrojov. V posledných rokoch sú regionálne rozdiely ovplyvnené aj implementáciou národných a dopytovo orientovaných projektov, ktoré prispeli k naplneniu cieľov strategickej priority 3. Ľudské zdroje Národného strategického referenčného rámca 2007 – 2013 (NSRR 2007 – 2013).

Cieľom príspevku je poukázať na zmeny vo vývoji regionálnych disparít v oblasti ľudských zdrojov podľa krajov Slovenska a odpovedať na otázku, či vývoj a zmeny regionálnych disparít v oblasti ľudských zdrojov boli ovplyvnené implementáciou finančných prostriedkov (Európskeho sociálneho fondu) politiky súdržnosti v rokoch 2007 – 2013.

REGIONÁLNE DISPARITY – TEORETICKÉ VÝCHODISKÁ

Regionálne rozdiely (disparity) sú frekventovaným pojmom a ich riešenie predmetom vedeckých a odborných štúdií z viacerých oblastí (geografie, sociológie, ekonómie, regionálneho rozvoja a politiky a i.). Vo všeobecnosti sa disparity chápu ako „nerovnomernosti, rozdiely, heterogenity či diferencie“ (Viturka 2010, p. 131). K chápaniu pojmu možno pristupovať z viacerých hľadísk. Vo vzťahu k priestorovej dimenzii je pojem definovaný ako „štruktúrovaný jav, tvorený systémom prv-

kov, väzieb a vzťahov, ktorý sa prejavuje kumuláciou (ne-)priaznivých javov ovplyvňujúcich rozvoj určitej oblasti v danom priestore“ (Chabičovská et al. 2009, p. 13). V aplikačnej rovine autori rozlišujú javy s pozitívnym alebo negatívnym vplyvom na rozvoj regiónu s diferencovanými dôsledkami na prehlbovanie alebo zmierňovanie regionálnych nerovností. Podľa Kutscherauera (2007, p. 7) pojem vyjadruje „rozdielnosti, nerovnosti znakov, javov alebo procesov, ktorých identifikácia a porovnanie má racionálny zmysel (poznávací, ekonomický, sociologický, psychologický a i.)“. Autor zdôrazňuje význam priestorovej a časovej dimenzie a potrebu poznania miery zaostávania vo vzťahu k rozvoju. Vývoj geografických a sociálnych nerovností je prejavom hierarchickej organizácie spoločnosti a dôležitým predmetom štúdia spoločnosti, nerovnomernosti môžu byť zdrojom sociálneho a regionálneho napätia a nestability spoločnosti, na druhej strane sú vnímané ako podnety ďalšieho vývoja (Hampl 2005). Rozvojové disparity vznikajú vývojovou diferenciaciou spoločenských systémov, pričom účinnosť ich regulácie je determinovaná mierou rešpektovania zákonitostí sociálno-ekonomickej a sociálno-geografickej organizácie spoločnosti, vhodne zvolenou regionálnou politikou a použitými nástrojmi (Víturka 2010). V súvislosti s regionálnou štruktúrou a diferenciáciou viacerí autori (Korec 2005, Michaeli et al. 2010, Rajčáková a Švecová 2011 a iní) prezentujú názor, že demokratizačný proces po roku 1989 výrazne ovplyvnil sociálno-priestorovú situáciu na Slovensku. Prišlo ku koncentrácii sociálnych a ekonomických problémov, polarizácii územia, pomerne výraznej priestorovej diferenciacii regiónov a prehľbovaniu regionálnych disparít. Rozdielne prírodno-geografické a sociálno-ekonomické podmienky a potenciál regiónov spolu s historickými špecifikami sa odrážajú v regionálnej štruktúre Slovenska (Buček et al. 2010). Regióny disponovali rozdielnym „štartovacím“ kapitálom, čo sa odráža v ich ďalšom rozvoji. V tejto súvislosti Gajdoš (2005, p. 26) považuje regionálne disparity „za produkt pôsobenia viacerých faktorov, pričom ich veľkosť závisí od rozvojového potenciálu (disponibilit) a pozície, z ktorej regióny vstupovali do transformačného procesu.“

Regionálne disparity odrážajú mieru súdržnosti európskych regiónov v rámci spoločnej a konkurencieschopnej európskej ekonomiky, z čoho je zrejмый úzky vzťah medzi ekonomickou výkonnosťou a konkurencieschopnosťou regiónov, cieľenou a vhodne zvolenou podpornou politikou v závislosti od hierarchickej úrovne regiónov. Dôsledné uplatňovanie nástrojov politiky súdržnosti môže výrazne prispieť k vyrovnávaniu regionálnych rozdielov a zabezpečeniu ekonomickej a sociálnej kohézie (Dubois 2007, Molle 2007, Wokoun et al. 2008, Hudec et al. 2009, Buček et al. 2010, Víturka 2010, Blažek a Uhlíř 2011 a iní).

Hodnotenie regionálnych disparít v kontexte regionálnej politiky EÚ v jednotlivých programových obdobiach je prezentované v prácach viacerých zahraničných (Bachtler a Wren 2006, Bachtler a McMaster 2008, Cace et al. 2009, Dvorak 2010, Mohl a Hegant 2010 a iní) a domácich (Korec a Ondoš 2008, Matlovič a Matlovičová 2011, Rajčáková a Švecová 2011, Matlovičová et al. 2014 a iní) autorov, ktorí na rôznej úrovni komplexnosti hodnotia a analyzujú regionálne rozdiely a možnosti ich riešenia s využitím nástrojov regionálnej politiky EÚ.

METÓDY A POUŽITÉ DÁTA

Regionálne disparity v oblasti ľudských zdrojov sú hodnotené v kontexte využívania Európskeho sociálneho fondu (ESF), ktorého prostriedky boli v procese im-

plementácie operačných programov Zamestnanosť a sociálna inklúzia (OP ZaSI) a Vzdelávanie (OP V) alokované na národné a dopytovo orientované projekty v oprávnených regiónoch NUTS 3 (krajoch) Slovenska.

V súlade s kontextovými ukazovateľmi strategickej priority 3. Ľudské zdroje NSRR 2007 – 2013 boli na hodnotenie regionálnych disparít použité demografické charakteristiky (migračný a celkový prírastok (resp. úbytok) obyvateľstva, indexy starnutia a vzdelanostnej úrovne obyvateľstva), ukazovatele sociálnej úrovne (miery evidovanej a dlhodobej nezamestnanosti, miera rizika chudoby a počet poberateľov dávok v hmotnej núdzi na 1 000 obyvateľov). Vzhľadom na to, že podporné prostriedky boli alokované aj na premenu tradičnej školy na modernú v zmysle skvalitnenia obsahu vzdelávania v súlade s potrebami trhu práce, pri hodnotení regionálnych disparít boli zohľadnené aj údaje o počte účastníkov celoživotného vzdelávania na 100 obyvateľov vo veku 25 – 64 rokov a miera nezamestnanosti absolventov stredných škôl.

Použité boli údaje zo zdrojov Štatistického úradu SR (ŠÚ SR), Ústredia práce sociálnych vecí a rodiny (ÚPSVaR), Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu SR (MŠVVŠ SR) a Centra vedecko-technických informácií SR (CVTI SR) k začiatku programového obdobia (k 31. 12. 2007) a ku koncu reálneho ukončenia implementácie projektov (k 31. 12. 2015). Na hodnotenie bola použitá metóda dynamickej medziregionálnej komparácie. Pozícia krajov v regionálnej štruktúre Slovenska je podložená multikriteriálnym rozhodovaním s použitím bodovej metódy. Základom analýzy je matica Z , kde riadky matice Z zodpovedajú jednotlivým územným jednotkám (krajom) a stĺpce hodnotiacim ukazovateľom. Pre možnosť porovnania údajov sú všetky ukazovatele transformované podľa vzťahu

$$R_{ij} = \frac{\max z_{ij}}{z_{ij}},$$

kde $\max z_{ij}$ je maximálna hodnota prvku v danom stĺpci, z_{ij} je pôvodný prvok v danom stĺpci. Prvky boli normalizované podľa vzťahu

$$r_{ij} = \frac{z_{ij} - d_j}{h_j - d_j},$$

kde d_j je minimálna hodnota prvku v danom stĺpci, h_j je maximálna hodnota prvku v danom stĺpci (hodnoty sú v intervale od 0 do 1). Po maximalizácii, normalizácii a pridelení bodových hodnôt bola určená pozícia regiónov NUTS 3 (krajov) v regionálnej štruktúre Slovenska a regióny mohli dosiahnuť maximálne 1 000 bodov. Regionálne disparity boli vyjadrené štandardnými nástrojmi na meranie nerovností (variačné rozpätie, smerodajná odchýlka, Giniho koeficient).

Finančná implementácia vychádzala z údajov Centrálného koordinačného orgánu (CKO) o stave realizovaných projektov a výdavkov OP ZaSI a OP V k 31. 12. 2015. Výdavky národných projektov OP V boli rovnomerne rozpočítané do krajov, v prípade OP ZaSI bola použitá dezagregačná metóda podľa počtu obyvateľov. Pre dopytovo orientované projekty bola zohľadnená reálna alokácia podpory podľa regiónov NUTS 3. Príspevky technickej pomoci operačných programov, určené na aktivity národnej úrovne s miestom prijímateľov v Bratislave, neboli v analýze zohľadnené.

ĽUDSKÉ ZDROJE – REGIONÁLNE DISPARITY NA SLOVENSKU

Demografickými procesmi, ktoré v posledných rokoch ovplyvňujú počet obyvateľov regiónov NUTS 3 sú prirodzený a migračný prírastok (resp. úbytok) obyvateľstva. Prirodzený prírastok (resp. úbytok) je predovšetkým ovplyvnený ekonomickými faktormi, preferenciou jedno až dvojdetného modelu rodiny a skutočnosťou, že do fertilného veku sa dostali populačne „silné“ ročníky z 80. rokov. V priestorovej diferenciácii prirodzeného pohybu sa prejavujú regionálne rozdiely, ktoré odrážajú všeobecné trendy a regionálne špecifiká. V krajoch, ktoré z hľadiska sociálno-ekonomickej úrovne patria k dynamicky a najdynamickejšie sa rozvíjajúcim (Švecová a Rajčáková 2014) je nadpriemerný migračný prírastok (Bratislavský 9,73 ‰, Trnavský 2,64 ‰), ostatné kraje dlhodobozaznamenávajú migračný úbytok obyvateľstva od -0,19 ‰ (Košícký) do -2,03 ‰ (Prešovský). Kraje s prirodzeným a migračným úbytkom vykazujú celkový úbytok obyvateľstva (Banskobystrický -3,58 ‰, Nitriansky -3,51 ‰ a Trenčiansky -2,20 ‰), čo sa v prípade dlhodobého vývoja prejavuje v deprivácii vekovej a vzdelanostnej štruktúry obyvateľstva. Nadpriemerný prirodzený prírastok spolu miernym migračným úbytkom v Prešovskom a Košickom kraji ovplyvňujú celkový prírastok obyvateľstva (Prešovský 0,88 ‰ a Košícký 1,36 ‰) približne na úrovni priemeru SR (0,90 ‰). Celkový prírastok obyvateľstva v Trnavskom (1,82 ‰) a Bratislavskom (12,82 ‰) kraji je dôsledkom nadpriemernej medzi- a vnútroregionálnej migrácie v posledných rokoch. V súlade s očakávaným poklesom intenzity migrácie možno očakávať stabilizáciu až mierny pokles celkového prírastku obyvateľstva v týchto krajoch (Bleha et al. 2014).

V kontexte s vývojom a situáciou na regionálnych trhoch práce, nárokmi na ekonomické zabezpečenie a sociálnu starostlivosť je významnou štruktúrnou charakteristikou veková štruktúra, ktorá poukazuje na starnutie obyvateľstva. Index starnutia sa zvýšil zo 76 ‰ v roku 2007 na 94,22 ‰ v roku 2015 s regionálnymi rozdielmi, ktoré sú dôsledkom dlhodobého regionálne diferencovaného demografického správania obyvateľstva. Najvyššie hodnoty indexu starnutia sú v Trenčianskom (119,55 ‰) a Nitrianskom (118,09 ‰) a podpriemerné v Prešovskom (70,12 ‰) a Košickom (77,46 ‰) kraji, čo je dôsledkom nadpriemerného prirodzeného prírastku predovšetkým rómskej populácie (Vaňo 2002).

Podľa indexu vzdelanostnej úrovne a podielu obyvateľstva s vysokoškolským vzdelaním má dominantnú pozíciu Bratislavský kraj (156,7 tis., 26,20 ‰ obyv.), kým v ostatných krajoch sa podiel obyvateľstva s vysokoškolským vzdelaním pohybuje od 11,50 ‰ (Trnavský) do 13,00 ‰ (Žilinský). V posledných rokoch sa znižuje podiel obyvateľstva s nižším stredným vzdelaním a rastie záujem o úplné stredné vzdelanie, ktoré v súlade s potrebami trhu práce rozširuje ponuku o moderné odbory s vysokou uplatniteľnosťou absolventov na trhu práce (Herich 2014). Hodnota indexu vzdelanosti vzrástla zo 46,08 v roku 2007 na 57,30 (+11,22 bodov) v roku 2015. Najvýraznejší kvalitatívny posun vzdelanostnej úrovne obyvateľstva bol v Bratislavskom, Trenčianskom, Košickom a Žilinskom kraji s koncentraciou nielen tradičných, ale aj nových inovatívnych odborov vysokých a stredných škôl, ktoré reflektujú potreby regionálneho hospodárstva. V roku 2015 najvyššiu hodnotu indexu vzdelanostnej úrovne dosiahlo obyvateľstvo Bratislavského (82,37) a Košického (56,54) kraja, v ostatných krajoch sa index vzdelanostnej úrovne pohybuje od 49,74 (Prešovský) do 55,14 (Trenčiansky).

Kvalitná vzdelanostná úroveň obyvateľstva je jedným z predpokladov vyrovnaného charakteru trhu práce, vyššej miery zamestnanosti, príjmov a životnej úrovne obyvateľstva.

Na regionálnych trhoch práce sa prejavuje výrazná štrukturálna nerovnováha medzi ponukou a dopytom, ktorá je výsledkom pôsobenia viacerých faktorov globálneho charakteru (vplyv finančnej ekonomickej krízy na regionálne hospodárstvo, nesúlad medzi vzdelanostnou a profesijnou štruktúrou pracovnej sily a nárokmi zamestnávateľov, nedostatočné prepojenie vzdelávacieho systému s potrebami trhu práce, slabé sieťovanie ekonomických subjektov, vstup rozvojového kapitálu a zahraničných investorov, slabá intenzita migrácie za prácou a i.) a regionálnych špecifik (výkonnosť a konkurencieschopnosť regionálneho hospodárstva, adaptabilita pracovnej sily na požiadavky trhu práce a i. – Hanzelová 2015). V miere evidovanej nezamestnanosti sa prejavujú výrazné regionálne disparity. Dynamicky sa rozvíjajúce a konkurencieschopné kraje (Bratislavský, Žilinský, Trnavský a Trenčiansky) poskytujú relatívne dostatočný počet pracovných miest v tradičných odvetviach (priemysel, stavebníctvo a doprava), terciárnom a kvartérnom sektore a v súčasnosti vo viacerých z nich ponuka voľných pracovných miest prevyšuje dopyt. Vývoj miery evidovanej nezamestnanosti má na celoštátnej úrovni kolísavý priebeh, s prudkým nárastom miery evidovanej nezamestnanosti v rokoch 2009 až 2013. Makroekonomická prosperita pokrízového vývoja viedla ku koncu roku 2015 ku zníženiu miery evidovanej nezamestnanosti na 10,63 %, ktorá je však o 2,64 percentuálneho bodu vyššia ako v roku 2007 (7,99 %) s výraznými regionálnymi rozdielmi a najnižšími hodnotami v Bratislavskom (5,34 %), Trnavskom (6,71 %), Trenčianskom (7,71 %) a Žilinskom (8,86 %) kraji. Trvalo nadpriemerná miera evidovanej nezamestnanosti v Košickom (14,39 %), Banskobystrickom (14,94 %) a Prešovskom (15,50 %) kraji je „sprevádzaná“ negatívnymi štrukturálnymi znakmi regionálnych trhov práce.

Dlhodobá nezamestnanosť (12 a viac mesiacov) má na Slovensku v porovnaní s krátko- a strednodobou nezamestnanosťou rozdielny trend vývoja a nežiaduce ekonomické a sociálne dôsledky (znižovanie príjmov a životnej úrovne obyvateľstva, nárast počtu sociálne odkázaných osôb, zvyšovanie miery rizika chudoby, sociálna exklúzia a i.). Miera dlhodobej nezamestnanosti je považovaná za „barometer“ sociálnej situácie v štáte (regióne – Lubyová et al. 2015). Miera dlhodobej nezamestnanosti má nerovnomerný vývoj. Do roku 2008 sa celkový počet dlhodobo nezamestnaných a miera dlhodobej nezamestnanosti v súlade s rastúcou ekonomickou prosperitou, tvorbou pracovných miest a legislatívnymi zmenami (zaradenie dlhodobo evidovaných uchádzačov o zamestnanie (UoZ) na verejno-prospešné práce) znižovali. Avšak od roku 2009 prišlo k pomerne výraznému medziročnému nárastu dlhodobo nezamestnaných na národnej a regionálnych úrovniach. Priaznivá trajektória (makro-) ekonomického vývoja v posledných rokoch sa pozitívne, aj keď s istým časovým oneskorením, prejavuje aj na trhu práce a vo vývoji dlhodobej nezamestnanosti. K 31. 12. 2015 bolo na Slovensku 172,92 tis. a dlhodobo nezamestnaných (51,71 %), z toho viac ako tri štvrtiny v štyroch krajoch (Prešovský 44,84 tis., Banskobystrický 33,82 tis., Košický 37,17 tis. a Nitriansky 18,95 tis.), ktoré dosahovali aj najvyššiu mieru dlhodobej nezamestnanosti (Prešovský 10,54 %, Banskobystrický 10,46 %, Košický 10,07 % a Nitriansky 5,42 %), najnižšia miera dlhodobej nezamestnanosti bola v Bratislavskom (2,09 %) a Trnavskom (2,76 %) kraji.

Miera rizika chudoby, vyjadrená ako podiel osôb s ekvivalentným disponibilným príjmom pod 60 % národného mediánu ekvivalentného disponibilného príjmu, sa neustále zvyšuje. Okrem makroekonomického vývoja, diferencovanej výkonnosti regionálnych ekonomík a životnej úrovne obyvateľstva, reflektuje vzdelanostnú úroveň a adaptabilitu pracovných zdrojov na regionálnych trhoch práce. Hospodárska kríza „umocnila“ koncentrovaný vplyv negatívnych faktorov, ktoré viedli k rastúcej chudobe obyvateľstva. V rokoch 2007 – 2015 na Slovensku vzrástol počet osôb pod hranicou chudoby približne o 92,82 tis. Osoby pod hranicou chudoby sú koncentrované najmä v Prešovskom (125,94 tis., 19,11 % SR), Košickom (104,26 tis., 15,81 % SR) a Banskobystrickom (108,51 tis., 16,46 % SR) kraji; absolútne najnižší počet osôb pod hranicou chudoby je v Bratislavskom (46,47 tis., 7,05 % SR) a Trnavskom (45,69 tis., 6,93 % SR) kraji, ktoré spolu s Trenčianskym krajom (8,90 %) vykazujú aj najnižšie hodnoty miery rizika (Bratislavský 7,80 % a Trnavský 8,50 %). Uvedené kraje disponujú konkurenčnými a komparatívnymi výhodami pre vstup a efektívne využívanie (zahraničných) investícií, majú dynamicky sa rozvíjajúce ekonomické prostredie, relatívne stabilné pracovné trhy a koncentrujú obyvateľstvo vyšších príjmových skupín. Miera rizika chudoby je najvyššia v Banskobystrickom (17,10 %), Prešovskom (16 %) a Košickom (13,70 %) kraji s kumuláciou a synergickým efektom viacerých negatívnych faktorov (výrazná štrukturálna nerovnováha trhov práce s nadpriemernými mierami evidovanej a dlhodobej nezamestnanosti, koncentrácia marginalizovaných rómskych komunít a i.).

Indikátorom priestorovo diferencovanej úrovne sociálno-ekonomickej situácie je počet poberateľov dávok v hmotnej núdzi (Hanzelová 2015). Nadpriemerný počet poberateľov dávok v hmotnej núdzi na 1 000 obyvateľov je v Banskobystrickom (38,64), Košickom (36,48) a Prešovskom (27,89) kraji.

Súčasťou hodnotenia regionálnych disparít pre oblasť ľudských zdrojov sú aj tzv. kontextové ukazovatele – počet účastníkov celoživotného vzdelávania na 100 obyvateľov vo veku 25 – 64 rokov a miera nezamestnanosti absolventov stredných škôl. Keďže ide indikátory, ktoré majú bezprostrednú väzbu na podporované opatrenia OP Vzdelávanie, ich podrobnejšia analýza je súčasťou ďalšej časti príspevku.

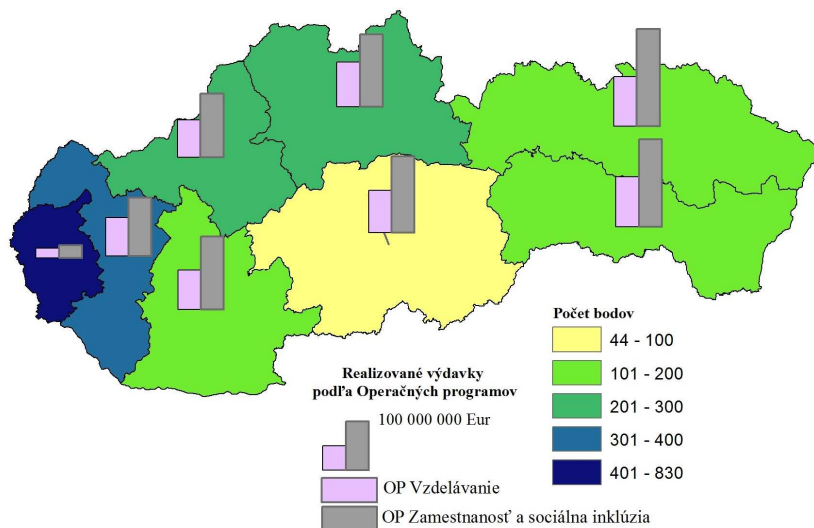
V rokoch 2007 a 2015 sú v oblasti ľudské zdroje podľa analyzovaných ukazovateľov zreteľne regionálne rozdiely. Najvyšší počet bodov v oboch rokoch dosiahol Bratislavský kraj (rok 2007 800, rok 2015 830; tab. 1, obr. 1), ktorý si na konci analyzovaného obdobia posilnil svoju pozíciu v regionálnej štruktúre Slovenska. Dosahuje najpriaznivejšie hodnoty ukazovateľov demografického (migračný 9,73 ‰ a celkový prírastok obyvateľstva 12,82 ‰, index vzdelanostnej úrovne 65,70) a sociálneho (miera rizika chudoby 7,80 ‰, počet poberateľov dávok v hmotnej núdzi 3,85 na 1 000 obyv.) prostredia, trhu práce (miera evidovanej 5,34 ‰ a dlhodobej nezamestnanosti 2,19 ‰, miera nezamestnanosti absolventov stredných škôl 8,90 ‰) a v porovnaní s priemerom SR (1,94) výrazne vyšší počet účastníkov celoživotného vzdelania na 100 obyvateľov vo veku 25 – 64 rokov (27,79).

V porovnaní s rokom 2007 sa bodové skóre ostatných krajov, s výnimkou výrazného „prepadu“ Banskobystrického a viac-menej zachovanej pozície Košického kraja, zvýšilo (tab. 1). Najvýraznejší relatívny bodový posun zaznamenali nielen Trenčiansky (index rastu bodového skóre 122,07 ‰), Trnavský (108,06 ‰) a Žilinský (106,39 ‰) kraj, ale aj Nitriansky (113,33 ‰) kraj.

Tab. 1. Regionálne disparity v oblasti ľudských zdrojov (počet bodov)

Rok	Región NUTS 3 (kraj)							
	Bratislavský	Trnavský	Trenčiansky	Nitriansky	Žilinský	Bansko-bystrický	Prešovský	Košický
2007	800	335	222	120	219	83	131	173
2015	830	362	271	136	233	44	137	174

Zdroj: ŠÚ SR (2015), ÚPSVaR (2015), CVTI SR (2016), výpočty autorov.

Obr. 1. Regionálne disparity a realizované výdavky z operačných programov Vzdelávanie a Zamestnanosť a sociálna inklúzia k 31. 12. 2015

V regionálnej štruktúre Slovenska má stabilne silnú pozíciu Trnavský kraj (362 bodov – tab. 1 a obr. 1), ktorého centrálna časť je v širších súvislostiach súčasťou rozsiahleho zázemia bratislavského pólu rozvoja najvyššej hierarchickej úrovne. Dlhodobo má relatívne vyrovnaný charakter demografických procesov, trhu práce s tvorbou pracovných príležitostí a podpriemernou mierou evidovanej (5,34 %) a dlhodobej nezamestnanosti (2,09 %), ako aj nezamestnanosti absolventov stredných škôl (13,80 %). Sociálno-ekonomické postavenie Trnavského kraja sa prejavuje aj v relatívne stabilnej sociálnej situácii obyvateľstva, nízkej miere rizika chudoby (8,50 %) a počte poberateľov dávok v hmotnej núdzi na 1 000 obyvateľov (12,04). Druhá pozícia po Bratislavskom kraji je ovplyvnená nižšou vzdelanostnou úrovňou obyvateľstva najmä v okrajových subregiónoch kraja.

Ďalšiu skupinu tvoria Trenčiansky (271 bodov) a Žilinský (233 bodov – tab. 1 a obr. 1) kraj, ktoré si v porovnaní s rokom 2007 posilnili svoju pozíciu v regionálnej štruktúre Slovenska. Ide o kraje s rozdielnym demografickým správaním, ktoré sa prejavuje nielen v diferencovanom celkovom prírastku, ale aj v starnutí obyvateľstva Trenčianskeho kraja. Relatívne priaznivá sociálna úroveň odráža výkonnosť

a prosperitu regionálnej ekonomiky a vyrovnaný charakter trhu práce (Švecová a Rajčáková 2014). Miery nezamestnanosti sú v oboch krajoch nižšie ako celoslovenský priemer, vzdelanostná štruktúra obyvateľstva je priaznivá a odráža lokalizáciu stredných a vysokých škôl s moderným zameraním v súlade potrebami regionálneho hospodárstva. O stabilite ekonomického a sociálneho prostredia svedčia podpriemerné hodnoty analyzovaných mier nezamestnanosti, ďalej miera rizika chudoby a nízky počet poberateľov dávok v hmotnej núdzi. Počet účastníkov celoživotného vzdelávania na 100 obyvateľov vo veku 25 – 64 rokov je v oboch krajoch približne dvojnásobkom celoštátneho priemeru (Trenčiansky 4,32 a Žilinský 3,81).

Prešovský a Košický kraj dosiahli v roku 2015 porovnateľný počet bodov (tab. 1 a obr. 1). Dlhodobo nadpriemerný celkový prírastok obyvateľstva sa prejavuje aj v indexe starnutia, ktorý je v oboch krajoch približne o štvrtinu nižší ako celoslovenský priemer. Pozícia krajov v regionálnej štruktúre je determinovaná slabšou výkonnosťou regionálnej ekonomiky, problematickým trhom práce a nepriaznivou sociálnou situáciou predovšetkým segmentu marginalizovaných rómskych komunít (Švecová a Rajčáková 2014). Aj napriek úspešnej implementácii pomerne vysokého objemu prostriedkov v programovom období 2007 – 2015 na projekty zamerané na podporu a zvýšenie zamestnateľnosti a sociálnu inklúziu kraje deklarujú nadpriemerné miery evidovanej a dlhodobej nezamestnanosti a nezamestnanosti absolventov stredných škôl, mieru rizika chudoby a vysoký počet poberateľov dávok v hmotnej núdzi. Poslednú pozíciu v regionálnej štruktúre Slovenska v oblasti ľudské zdroje v rokoch 2007 (83 bodov) aj 2015 (44 bodov) má Banskobystrický kraj (tab. 1 a obr. 1). Dlhodobý regresívny demografický vývoj sa prejavuje v prirodzenom a celkovom úbytku obyvateľstva (-3,58 %), podpriemerných hodnotách indexov starnutia (103,76) a vzdelanostnej úrovne obyvateľstva (52,40). Trh práce Banskobystrického kraja patrí k najproblémovjším, s trvalo extrémnymi hodnotami miery evidovanej (15,66 %) a dlhodobej (22,22 %) nezamestnanosti, miery nezamestnanosti absolventov stredných škôl (16,73 %), na 100 obyvateľov vo veku 25 – 64 rokov pripadá len 2,22 účastníkov celoživotného vzdelania. Miera rizika chudoby (17,10 %) je vôbec najvyššia medzi kraji SR. Skvalitnenie a zabezpečenie sociálneho statusu ľudských zdrojov si vyžaduje komplexné a systémové riešenie, ktoré je možné realizovať dôsledným uplatnením integrovaného prístupu alokácie a využívania zdrojov pomoci.

Štandardná miera regionálnych nerovností, Giniho koeficient, s výnimkou dvoch analyzovaných ukazovateľov (podiel poberateľov dávok v hmotnej núdzi z celkového počtu obyvateľov a počet účastníkov celoživotného vzdelávania na 100 obyvateľov vo veku 25 – 64 rokov) vypovedá o zmierňovaní regionálnych disparít podľa krajov Slovenska (tab. 2). Avšak je potrebné uviesť, že s výnimkou zníženia hodnoty miery evidovanej nezamestnanosti, ktorá je odrazom pozitívneho vývoja na trhu práce v pokrízovom období, prišlo k zhoršeniu hodnoty viacerých indikátorov. V regionálnej štruktúre Slovenska sa popri dominantnej pozícii Bratislavského kraja „posilnila“ pozícia Trnavského, Trenčianskeho a Žilinského kraja, zachovala sa nepriaznivá pozícia Prešovského a Košického kraja, avšak v dôsledku synergického efektu spolupôsobenia viacerých negatívnych faktorov sa výrazne zhoršila pozícia Banskobystrického kraja (tab. 2).

Tab. 2. Regionálne disparity v oblasti ľudských zdrojov

Ukazovatele	Variačné rozpätie		Smerodajná odchýlka		Giniho koeficient	
	2007	2015	2007	2015	2007	2015
Migračný prírastok (úbytok) obyvateľstva (‰)	7,23	11,76	2,50	3,65	-	-
Celkový prírastok (úbytok) obyvateľstva (‰)	8,40	16,40	2,52	4,91	-	-
Index starnutia (%)	41,63	49,43	14,56	16,81	0,1652	0,1597
Index vzdelanostnej úrovne obyvateľstva	24,00	32,63	7,33	9,95	0,1260	0,1358
Miera evidovanej nezamestnanosti (%)	12,12	10,16	4,29	3,74	0,3673	0,2627
Miera dlhodobej nezamestnanosti (%)	8,76	8,45	3,17	3,36	0,4494	0,3587
Miera nezamestnanosti absolventov stredných škôl	9,06	9,64	2,70	2,82	0,2001	0,1617
Miera rizika chudoby (%)	9,70	9,30	3,13	3,30	0,2337	0,2111
Počet účastníkov celoživotného vzdelávania na 100 obyv. vo veku 25 – 64 rokov	28,36	26,53	8,40	8,27	0,4190	0,5013
Podiel poberateľov dávok v hmotnej núdzi z celkového počtu obyv. (%)	4,19	4,12	1,42	1,38	0,3077	0,3919

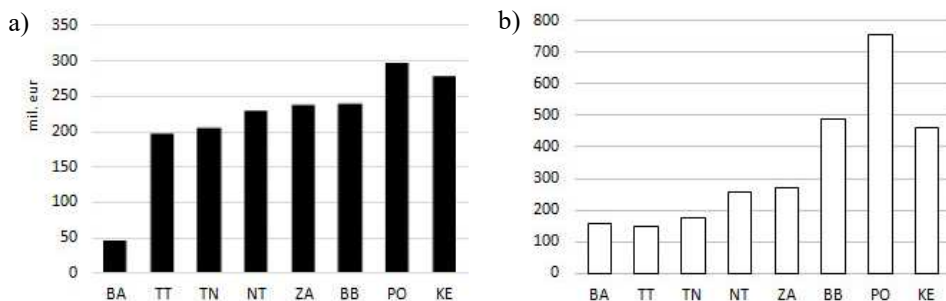
Zdroj: ŠÚ SR (2015), ÚPSVaR (2015), CKO (2016), CVTI SR (2016) MŠVVŠ SR (2015), výpočty autorov.

PODPORA ĽUDSKÝCH ZDROJOV V RÁMCI POLITIKY SÚDRŽNOSTI 2007 – 2013

Ako vyplýva z analýzy, úroveň ľudských zdrojov je na Slovensku značne diferencovaná. Jedným z významných nástrojov na vyrovnávanie regionálnych disparít v oblasti ľudských zdrojov sú štrukturálne fondy EÚ, ktorých čerpanie sa v rokoch 2007 – 2013 (2015) realizovalo prostredníctvom implementácie Národného strategického a referenčného rámca. Oblasť ľudských zdrojov bola súčasťou strategickkej priority 3 a jej podpora sa uskutočnila z OP Vzdelávanie a OP Zamestnanosť a sociálna inklúzia. Cieľom bolo zvýšenie zamestnanosti, rast kvality pracovnej sily pre potreby vedomostnej spoločnosti a zvýšenie sociálnej inklúzie rizikových skupín obyvateľstva. Na jednej strane podpora smerovala do oblasti moderného vzdelávania a na prispôbenie vzdelávacieho systému potrebám vedomostnej spoločnosti. Finančné intervencie smerovali do reformy vzdelávania, so zameraním na kvalitu obsahu a procesov vzdelávania tak, aby vzdelávacie inštitúcie pripravovali absolventov schopných flexibilne plniť požiadavky a potreby trhu práce a na celoživotné vzdelávanie (špecifická priorita 3.1). Na druhej strane intervencie boli orientované na rast zamestnanosti a sociálnej inklúzie a zníženie nezamestnanosti. Podporené boli projekty zamerané na znižovanie miery nezamestnanosti v zaostávajúcich regiónoch SR, realizáciu aktívnych opatrení trhu práce s cieľom zvyšovania kvality ľudských zdrojov a riešenie problémov sociálnej inklúzie osôb s osobi-

tými vzdelávacími potrebami so zreteľom na marginalizované rómske komunity (špecifická priorita 3.2).

K 31. 12. 2015 realizované výdavky na podporu rozvoja ľudských zdrojov predstavovali 1,65 mld. eur, ktoré boli implementované v rámci 2 652 národných a dopytovo orientovaných projektov. Na podporu vzdelávania smerovalo 648 mil. eur (37 % z celkovej sumy; 1 092 projektov) a na podporu zamestnanosti 1,107 mil. eur (63 % z celkovej sumy, 1 560 projektov). Projekty boli spolufinancované podľa územnej oprávnenosti vo všetkých krajoch Slovenska (obr. 2).

Obr. 2. Implementácia strategickej priority 3. Ľudské zdroje podľa krajov SR k 31. 12. 2015.

a – realizované výdavky ŠF v PO 2007 – 2013, b – počet zazmluvnených projektov v PO 2007 – 2013

Zdroj: CKO (2016), výpočty autorov.

Územná realizácia výdavkov určených na podporu projektov bola značne diferencovaná a nie vždy v súlade s regionálnymi disparitami. Najviac finančných prostriedkov smerovalo do Prešovského (295 mil. eur; 753 projektov), Košického (276,6 mil. eur; 461 projektov), Banskobystrického (238,6 mil. eur; 488 projektov) a Žilinského (237 mil. eur; 271 projektov) kraja, najnižšia intervencia smerovala do Bratislavského kraja (46,5 mil. eur; 158 projektov), ktorý z dlhodobého hľadiska dosahuje najnižšie miery nezamestnanosti a rizika chudoby a nízky podiel sociálne odkázaných osôb (obr. 2).

Operačný program Vzdelávanie

V oblasti podpory vzdelávania pozornosť bola upriamená hlavne na premenu tradičnej školy na modernú (opatrenie 1.1 a 4.1) prostredníctvom uskutočnenia obsahovej prestavby vzdelávania na základných a stredných školách a prípravu absolventov v súlade s aktuálnymi a perspektívnymi potrebami vedomostnej spoločnosti.

Rámcové aktivity mali za úlohu zvýšiť kvalitu kľúčových kompetencií a zručností žiakov prostredníctvom podpory reformy a rozvoja všeobecného a odborného vzdelávania na základných a stredných školách; podpory výchovného a kariérneho poradenstva na ZŠ a SŠ; podpory prípravy učiteľov a ďalšieho vzdelávania pedagogických zamestnancov; podpory systému otvorenej školy; podpory a rozvoja nástrojov hodnotenia výchovno-vzdelávacích činností škôl a školských zariadení.

Podporených bolo 764 projektov v celkovom objeme 311,2 mil. eur (takmer 50 % z OP Vzdelávanie), v rámci ktorých bolo novovytvorených 976 vzdelávacích programov, ktoré mali zvýšiť kľúčové kompetencie a zručnosti žiakov základných a stredných škôl.

Úspešnosť obsahovej prestavby vzdelávania základného a stredného školstva v súlade s aktuálnymi potrebami možno hodnotiť prostredníctvom miery uplatniteľnosti, resp. nezamestnanosti absolventov stredných škôl (gymnázia, SOS, špeciálne stredné školy a konzervatóriá), ktorá je vyjadrením absorpčnej kapacity regionálnych trhov práce pre stredoškolsky vzdelaných absolventov SŠ. V roku 2015 bolo na Slovensku 55,42 tis. absolventov stredných škôl, čo je v porovnaní s rokom 2007 o 14,5 tis. menej. Vývoj miery nezamestnanosti absolventov stredných škôl korešponduje s vývojom celkovej nezamestnanosti (Kostolná et al. 2010). Avšak aj napriek pozitívnemu vývoju celkovej nezamestnanosti v rokoch 2007 – 2015 sa problémy v uplatnení absolventov SŠ na trhu práce prehlbujú a v priestorovej diferenciácii sa prejavujú značné regionálne rozdiely. V roku 2015 v porovnaní s rokom 2007 vzrástol počet UoZ – absolventov SŠ na Slovensku o 4,2 tis. (zo 16,4 tis. na 20,6 tis.) a miera ich nezamestnanosti vzrástla z 23,49 % na 37,21 %.

Finančná podpora z ESF na realizáciu projektov však nekorešpondovala s priestorovou diferenciáciou nezamestnanosti absolventov SŠ (tab. 3).

Tab. 3. Miera nezamestnanosti absolventov stredných škôl a výška realizovaných výdavkov na podporu opatrenia 1.1 OP Vzdelávanie

Ukazovateľ/Kraj	BA	TT	TN	NT	ZA	BB	PO	KE	SR	Giniho koeficient
Miera nezamestnanosti absolventov SŠ (%) – rok 2007	4,84	10,02	9,22	10,22	9,77	12,79	13,90	13,17	10,63	0,2001
Miera nezamestnanosti absolventov SŠ (%) – rok 2015	8,90	15,38	13,80	14,24	15,14	16,73	18,54	17,93	15,40	0,1617
Výška realizovaných výdavkov zo ŠF v rokoch 2007-2015 (mil. eur)	0	20,185	23,966	23,742	30,699	26,452	33,685	30,909	189,638	

Zdroj: ŠÚ SR (2015), CKO (2016), CVTI SR (2016), MŠVVŠ SR (2015), výpočty autorov.

Druhou významnou oblasťou bola podpora ďalšieho vzdelávania (opatrenia 2.1 a 2.2), ktorej cieľom bolo prispieť k vytvoreniu a rozvoju efektívneho systému celoživotného vzdelávania na Slovensku s dôrazom na rozvoj kľúčových kompetencií a prehľbovanie kvalifikácie zamestnancov. Zvýšenie kvality a kapacity systému celoživotného vzdelávania má viesť k zvýšeniu podielu ekonomicky aktívnych obyvateľov, účastníkov celoživotného vzdelávania.

Implementácia 69 projektov v objeme realizovaných výdavkov 147,4 mil. eur sa realizovala vo všetkých krajoch okrem Bratislavského. Podporených bolo 762 programov celoživotného vzdelávania, ktorých sa zúčastnilo približne 3 % obyvateľov vo veku 25 – 64 rokov, čo je však o 9,43 % menej ako sa predpokladalo (výročná správa OP Vzdelávanie 2015). Pokles záujmu o celoživotné vzdelávanie dokumentuje aj vývoj počtu účastníkov celoživotného vzdelávania v rokoch 2007 – 2015, keď ich počet poklesol z 332,48 tis. na 256,76 tis., približne o štvrtinu.

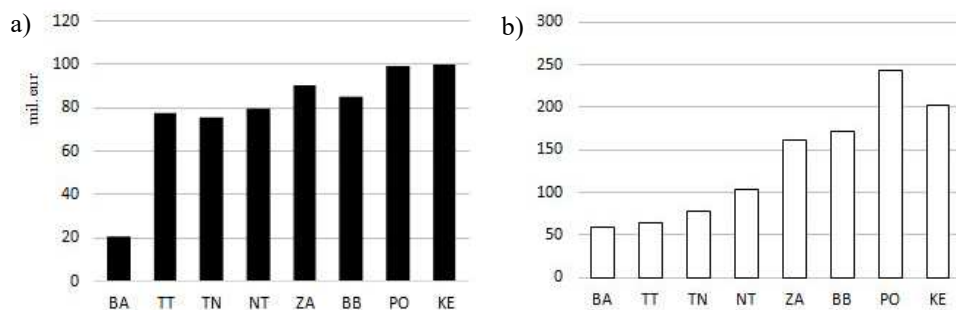
Ďalšie finančné prostriedky smerovali na podporu efektívnej medzinárodnej spolupráce, na zapojenie vysokých škôl do sietí výskumu a vývoja, mobilitu študentov a pedagógov (opatrenia 1.2 a 4.2), zvyšovanie vzdelanostnej úrovne osôb so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami, ako aj na zvyšovanie vzdelanostnej úrovne marginalizovaných rómskych komunít (opatrenia 3.1 a 3.2), ktoré sa realizovali predovšetkým v krajochoch s najvyšším podielom rómskej populácie.

Tab. 4. Počet účastníkov celoživotného vzdelávania a výška realizovaných výdavkov na podporu opatrení 2.1. a 2.2 OP Vzdelávanie

Ukazovateľ/Kraj	BA	TT	TN	NT	ZA	BB	PO	KE	SR	Giniho koeficient
Počet účastníkov CŽV na 100 obyvateľov vo veku 25-64 rokov – rok 2007	31,94	3,58	10,26	4,67	6,73	11,68	10,53	7,46	10,86	0,4190
Počet účastníkov CŽV na 100 obyvateľov vo veku 25-64 rokov – rok 2015	27,79	3,57	4,32	3,65	3,81	2,11	1,26	1,94	8,27	0,5013
Výška realizovaných výdavkov zo ŠF (mil. eur) 2007-2015	0	21,16	20,91	20,91	20,27	20,78	22,59	20,75	147,43	

Vysvetlivky: CŽV – celoživotné vzdelávanie, ŠF – štrukturálne fondy.

Zdroj: ŠÚ SR (2015), CKO (2016), CVTI SR (2016), výpočty autorov.

Obr. 3. Implementácia OP Vzdelávanie podľa krajov SR k 31. 12. 2015

a – realizované výdavky ŠF v PO 2007 – 2013, b – počet zazmluvnených projektov v PO 2007 – 2013

Vysvetlivky: ŠF – štrukturálne fondy, PO – programové obdobie

Zdroj: CKO (2016), výpočty autorov.

Priestorová diferenciácia realizovaných výdavkov poukazuje na značné regionálne rozdiely. V rámci OPV najviac finančných prostriedkov bolo realizovaných v Košickom (100,4 mil. eur; 203 projektov), Prešovskom (99,5 mil. eur; 244 projektov), Žilinskom (90,6 mil. eur; 162 projektov), Banskobystrickom (84,9 mil. eur; 171 projektov) a Nitrianskom (79,7 mil. eur; 103 projektov) kraji. Nasledovali Trnavský (77,7 mil. eur; 65 projektov), Trenčiansky (75,4 mil. eur; 78 projektov) a Bratislavský (20,3 mil. eur; 59 projektov) kraj (obr. 3).

Operačný program Zamestnanosť a sociálna inklúzia

V oblasti zamestnanosti bola pozornosť upriamená na riešenie významných problémov SR na trhu práce, a to najmä na nízku mieru zamestnanosti, vysokú mieru nezamestnanosti so zreteľom na dlhodobo nezamestnaných, mladých nezamestnaných a absolventov škôl.

Kľúčovou skupinou nástrojov na tvorbu nových pracovných miest a umiestnenie nezamestnaných osôb, resp. osôb, ktorým hrozilo prepúšťanie z pracovného pomeru na voľné pracovné miesta boli nástroje aktívnej politiky trhu práce zamerané na zvyšovanie zamestnateľnosti a podporu tvorby pracovných miest. Podporovali sa aktivity smerujúce k zlepšeniu prístupu k zamestnaniu, prevencii dlhodobej nezamestnanosti, zachovaniu pracovných návykov vrátane proaktívnych nástrojov zameraných na predchádzanie, resp. zmierňovanie vylúčenia z dôvodu zdravotného znevýhodnenia. Podporovaný bol výber vhodných aktivít na integráciu znevýhodnených uchádzačov do udržateľného zamestnania. Preferovali sa aktivity, ktoré motivovali nezamestnaných a dlhodobo nezamestnaných v snahe o integráciu na trh práce. Sekundárnym cieľom bolo udržanie pracovných návykov.

Podporených bolo 43 projektov na národnej a nadregionálnej úrovni v celkovej hodnote realizovaných výdavkov 767 mil. eur (takmer 70 % celkovej alokácie OP ZaSI, opatrenie 1.1), a 596 dopytovo orientovaných projektov vo výške 97,38 mil. eur (opatrenia 1.2 a 3.1). Prostredníctvom implementácie opatrení sa vytvorilo takmer 78 tisíc pracovných miest a prácu si udržalo takmer štyri tisíc osôb.

Jedným z relevantných ukazovateľov vyjadrujúcich efektívnosť vynaložených prostriedkov na riešenie problémov trhu práce sú zmeny hodnôt ukazovateľov miery evidovanej a dlhodobej nezamestnanosti, podrobnejšie analyzované v predchádzajúcej časti príspevku.

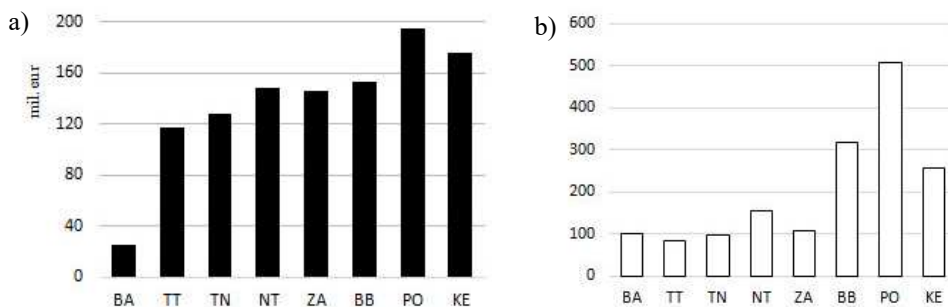
Tab. 5. Miera nezamestnanosti a výška realizovaných výdavkov z opatrení 1.1, 1.2. a 3.1 OP Zamestnanosť a sociálna inklúzia

Ukazovateľ/Kraj	BA	TT	TN	NT	ZA	BB	PO	KE	SR	Giniho koeficient
Miera evidovanej nezamestnanosti (%) – rok 2007	1,98	4,30	4,50	7,10	5,55	14,10	12,05	13,02	7,83	0,3673
Miera evidovanej nezamestnanosti (%) – rok 2014	6,13	8,03	9,56	11,21	10,91	17,22	17,45	15,92	12,05	0,2499
Miera dlhodobej nezamestnanosti (%) – rok 2007	0,47	1,91	1,88	4,22	2,71	9,23	7,51	8,51	4,56	0,4494
Miera dlhodobej nezamestnanosti (%) – rok 2014	2,33	3,59	4,87	6,38	5,87	12,09	12,08	11,32	7,32	0,3415
Výška realizovaných výdavkov zo ŠF (mil. eur) v rokoch 2007 – 2014	100,67	96,55	106,09	120,84	120,73	120,29	149,68	139,78	864,64	

Zdroj: ŠÚ SR (2015), ÚPSVaR (2015), CKO (2016) výpočty autorov.

Ostatné opatrenia boli orientované na posilnenie sociálnej inklúzie a integráciu osôb ohrozených sociálnym vylúčením s osobitným zreteľom na marginalizované rómske komunity (prioritná os 2) a na budovanie kapacít a zlepšenie služieb verejnej správy (prioritná os 4).

Celkove z OP ZaSI bolo prefinancovaných 1,107 mil. eur v 1 629 projektoch diferencovane podľa krajoch Slovenska. Podpora v najvyššej miere smerovala do Prešovského (195,7 mil. eur; 753 projektov) a Košického (176,2 mil. eur; 258 projektov) kraja, kde realizované výdavky dosiahli až o 20 % vyššie alokácie ako v najproblémovnejších regiónoch Slovenska, v Banskobystrickom (153,6 mil. eur; 317 projektov) a Nitrianskom (149,1 mil. eur; 259 projektov) kraji, ktoré dlhodobo vykazujú nepriaznivý stav nezamestnanosti. Najnižšia alokácia 26,1 mil. eur (99 projektov) smerovala do Bratislavského kraja (obr. 4).

Obr. 4. Implementácia OP Zamestnanosť a sociálna inklúzia podľa krajov SR k 31. 12. 2015

a – realizované výdavky ŠF v PO 2007 – 2013, b – počet zazmluvnených projektov v PO 2007 – 2013

Zdroj: CKO (2016), výpočty autorov.

DISKUSIA A ZÁVER

Stav regionálnej štruktúry so znakom regionálnych disparít je výsledkom spolupôsobenia viacerých faktorov (priestorovo diferencovaný demografický vývoj a štruktúra obyvateľstva, trh práce, vývoj (makro-)ekonomického a sociálneho prostredia a i.) a ovplyvnený aj využívaním nástrojov regionálnej politiky v oblasti ľudských zdrojov.

Analýza vývoja a stavu regionálnych disparít podľa vybraných ukazovateľov ľudských zdrojov na úrovni krajov Slovenska preukázala zmiernovanie regionálnych rozdielov. V oboch analyzovaných rokoch najlepšiu pozíciu v regionálnej štruktúre Slovenska podľa hodnotených ukazovateľov majú Bratislavský (rok 2007 – 800 bodov, rok 2015 – 830 bodov) a Trnavský kraj (rok 2007 – 335 bodov, rok 2015 – 362 bodov). V porovnaní s rokom 2007 si pomerne silnú pozíciu zachovali Trenčiansky, Žilinský a Nitriansky kraj, pozícia Prešovského a Košického kraja zostala viac-menej zachovaná. Avšak výrazne sa oslabil pozícia Banskobystrického kraja, ktorý má nepriaznivý demografický vývoj a štruktúru obyvateľstva v súlade s potrebami regionálneho trhu práce, ktorý spolu trhom práce Košického a Prešovského kraja, patrí k najproblémovjším s výraznou štrukturálnou nerovnováhou. Postavenie kraja je dané aj nepriaznivými stavom sociálneho prostredia s dlhodobo vysokým podielom poberateľov dávok v hmotnej núdzi a mierou rizika chudoby.

Na riešenie problémov ľudských zdrojov boli v rámci politiky súdržnosti 2007 – 2013 určené finančné zdroje ESF v rámci strategickej priority 3. Ľudské zdroje

NSRR. V súlade s územnou oprávnenosťou boli čerpané na národné a dopytovo orientované projekty v rámci dvoch operačných programov – Zamestnanosť a sociálna inklúzia a Vzdelávanie vo všetkých krajoch Slovenska. Najvyššie čerpanie implementovaných projektov bolo v Prešovskom (295,2 mil. eur) a Košickom (276,6 mil. eur) kraji, kým v Banskobystrickom (238,6 mil. eur) a Nitrianskom (228,8 mil. eur) kraji, ktoré patria k najproblémovjším, čerpanie oprávnených prostriedkov na podporu ľudských zdrojov a sociálnu inklúziu bolo približne o 20 % nižšie (obr. 1).

Zhodnotiť príspevok ŠF k zmierneniu regionálnych disparít je veľmi problematické. Aj keď sa preukázalo zmiernenie regionálnych disparít v oblasti ľudských zdrojov, hodnota viacerých čiastkových ukazovateľov, ktoré boli v hodnotení zohľadnené, indikujú nepriaznivý vývoj. Samotná implementácia finančných prostriedkov nie vždy odrážala reálne potreby regiónov (krajov) a oblasti podpory, ktorých cieľom malo byť zníženie nezamestnanosti, zvýšenie zamestnanosti, rozšírenie kompetenčných zručností pracovných zdrojov, zvýšenie ich adaptability na trhu práce a v neposlednom rade riešenie sociálnej inklúzie. Na druhej strane je však potrebné uviesť, že implementované boli neinvestičné projekty, ktorých reálny prínos sa spravidla prejaví až s istým časovým oneskorením po samotnej implementácii. Územná alokácia podpory nedostatočne reflektovala špecifické potreby regiónov a regionálne rozdiely.

Smerovanie podpornej regionálnej politiky v oblasti ľudské zdroje v programovom období 2014 – 2020 si vyžaduje nielen zohľadnenie potrieb regiónov a adresnejšiu územnú alokáciu zdrojov, ale aj vytvorenie podmienok pre zvýšenú absorpčnú kapacitu najmä problémových regiónov a aktívnu súčinnosť aktérov regionálnej politiky na všetkých hierarchických úrovniach.

Príspevok je súčasťou riešenia grantového projektu VEGA 1/0540/16 Sociálne, ekonomické a environmentálne determinanty rozvoja a transformácie regiónov: regionálnogeografický prístup.

LITERATÚRA

- BACHTLER, J., McMASTER, I. (2008). EU Cohesion policy and the role of the regions: investigating the influence of Structural Funds in the new member states. *Environment and Planning C: Politics and Space*, 26, 398-427.
- BACHTLER, J., WREN, T. (2006). The evaluation of EU cohesion policy: research questions and policy challenges. *Regional Studies*, 40, 143-153.
- BLAŽEK, J., UHLÍŘ, D. (2011). *Teorie regionálního rozvoje*. Praha (Univerzita Karlova).
- BLEHA, B., ŠPROCHA, B., VAŇO, B. (2014). Demografická prognóza okresov Slovenska do roku 2035 v kontexte odhaľovania geografickej nerovnomernosti a konvergenzie. *Acta Geographica Universitatis Comenianae*, 58, 11-44.
- BUČEK, M., REHAK, Š., TVRDOŇ, J. (2010). *Regionálna ekonómia a politika*. Bratislava (Ekonomická univerzita).
- CACE, C., CACE, S., IOVA, C., NICOLĂESCU, V. (2009). *Absorption capacity of the structural funds. Integrating perspectives*, [Online]. Dostupné na: http://www.rcis.ro/images/documente/rcis27_01.pdf [cit: 15-6-2017].
- CKO (2016). *Stav implementácie ŠF podľa OP, priorít a opatrení pre PO 2007-2013 k 31.12.2015*, [Online]. Dostupné na: <http://www.nsrr.sk/cerpanie/> [cit: 16-6-2016].
- CVTI SR (2016). *Prehľad absolventov stredných škôl podľa krajov SR k 30.9.2007 a 2015*, [Online]. Dostupné na: http://www.cvtisr.sk/cvti-sr-vedecka-kniznica/informacie-o-skolstve/statistiky.html?page_id=9230 [cit: 22-6-2017].

- DUBOIS, A. (2007). *Regional disparities and cohesion: what strategies for the future*, [Online]. Dostupné na: <http://edz.bib.uni-mannheim.de/daten/edz-ma/ep/07/pe379.205-en.pdf> [cit: 4-1-2015].
- DVORAK, J. (2010). Evaluation of the European Union structural funds' support in Poland: scope and significance. *Baltic Journal of Law & Politics*, 3, 53-75.
- GAJDOŠ, P. (2005). Teoretický a metodologický rámec klasifikácie a typológie regiónov Slovenska v kontexte teritoriálnych disparít. In Ira, V., Pašiak, J., Falt'an, E., Gajdoš, P., eds. *Podoby regionálnych odlišností na Slovensku*. Bratislava (Sociologický ústav SAV).
- HAMPL, M. (2005). *Geografická organizace společnosti v České republice: transformační procesy a jejich obecný kontext*. Praha (Univerzita Karlova v Praze).
- HANZELOVÁ, E. (2015). *Pomoc v hmotnej núdzi: vývoj základných ukazovateľov*. Bratislava (Inštitút pre výskum práce a rodiny).
- HERICH, J. (2014). *Prognóza vývoja ukazovateľov stredných škôl do roku 2025*, [Online]. Dostupné na: http://www.cvtisr.sk/cvti-sr-vedecka-kniznica/informacie-o-skolstve/publikacie-casopisy.../analzy-prognozy-studie.html?page_id=9238 [cit: 31-5-2017].
- HUDEČ, O., URBANČIKOVÁ, N., DŽUPKA, P., ŠEBOVÁ, M., KLIMOVSKÝ, D., SUHÁNYI, L., ŤELINSKÝ, T. (2009). *Podoby regionálneho a miestneho rozvoja*. Košice (Ekonomická fakulta TU Košice).
- CHABIČOVSKÁ, K., GALVASOVÁ, I., BINEK, J., HOLEČEK, J., PŘIBYLÍKOVÁ, A. (2009). *Rozvojový interaktivní audit*. Brno (GaREP, spol. s r. o.).
- KOREC, P. (2005). *Regionálny rozvoj Slovenska v rokoch 1989 – 2004*. Bratislava (Univerzita Komenského).
- KOREC, P., ONDOŠ, S. (2008). Regional development of the Slovak Republic from 1997 to 2006. In Gajdoš, P., eds. *Regional disparities in Central Europe*. Bratislava (Sociologický ústav SAV).
- KOSTOLNÁ, Z., HANZELOVÁ, E., HERICH, L., SRNÁKOVÁ, L. (2010). *Nezamestnanosť absolventov škôl a prístupy k jej riešeniu v členských štátoch EÚ v období globálnej ekonomickej krízy*, [Online]. Dostupné na: http://www.ceit.sk/IVPR/images/IVPR/vyskum/2010/Kostolna/VU_2146_Kostolna.pdf [cit: 28-7-2017].
- LUBYOVÁ, M., ŠTEFÁNIK, M., BABOŠ, P., GERBERY, D., HVOZDÍKOVÁ, V., KARASOVÁ, K., LICHNER, I., MIKLOŠOVIČ, T., RADVANSKÝ, M., RUBLÍKOVÁ, E., STUDENÁ, I. (2015). *Trh práce na Slovensku 2016+*, [Online]. Dostupné na: http://www.prog.sav.sk/fileadmin/pusav/download_files/novinky/Monografia_Lubyova_Stefanik_a_kolektiv_naweb.pdf [cit: 28-7-2017].
- KUTSCHERAUER, A. (2007). Východiska výskumu regionálnych disparít v územní rozvoji České republiky. *Regionální disparity*, 1, 6-12, [Online]. Dostupné na: <http://disparity.vsb.cz> [cit: 21-2-2014].
- MATLOVIČ, R., MATLOVIČOVÁ, K. (2011). Regionálne disparity a ich riešenie na Slovensku v rozličných kontextoch. *Folia Geographica*, 53, 8-87.
- MATLOVIČOVÁ, K., ŽIDOVÁ, A., KOLESÁROVÁ, J. (2014). Dynamika regionálnych disparít na Slovensku v predkrízovom období a ich riešenie vybranými nástrojmi regionálnej politiky. *Geographia Slovaca*, 28, 63-100.
- MICHAELI, E., MATLOVIČ, R., IŠTOK, R., KLAMÁR, R., HOFIERKA, J., MINTÁLOVÁ, T., MITRÍKOVÁ, J. (2010). *Regionálny rozvoj pre geografov*. Prešov (Prešovská univerzita v Prešove).
- MOHL, P., HAGENT, T. (2010). Do EU structural funds promote regional growth? New evidence from various panel data approaches. *Regional Science and Urban Economics*, 40, 353-365.
- MOLLE, W. (2007). *European cohesion policy*. London (Routledge).
- MŠVVŠ SR (2015). *Výročná správa o vykonávaní Operačného programu Vzdelávanie za obdobie január – december 2014*, [Online]. Dostupné na: <https://www.minedu.sk/vyroczna-sprava-op-vzdelavanie-za-rok-2014/> [cit: 10-6-2017].

- NÁRODNÝ STRATEGICKÝ REFERENČNÝ RÁMEC (2007). [Online]. Dostupné na: <http://www.nsrr.sk/dokumenty/zakladne-dokumenty/> [cit: 5-12-2014].
- RAJČÁKOVÁ, E., ŠVECOVÁ, A. (2011). Regionálna štruktúra Slovenska v posledných troch desaťročiach. *Acta Regionalia et Environmentalica*, 8(2), 29-37.
- ŠVECOVÁ, A., RAJČÁKOVÁ, E. (2014). Regionálne disparity v sociálno-ekonomickej úrovni regiónov Slovenska v rokoch 2001 – 2013. In Lauko, V., et al., *Regionálne dimenzie Slovenska*. Bratislava (Univerzita Komenského v Bratislave), pp. 257-294.
- ŠÚ SR (2015). *Pohyb, veková a vzdelanostná štruktúra obyvateľstva podľa krajov SR*, [Online]. Dostupné na: <http://px-web.statistics.sk/PXWebSlovak/> [cit: 1-6-2016].
- ÚPSVaR (2015). *Počet poberateľov sociálnych dávok podľa krajov SR v rokoch 2007 a 2015*, [Online]. Dostupné na: http://www.upsvar.sk/statistiky/socialne-veci-statisticky.html?page_id=10826 [cit: 15.6-2016].
- VANO, B. (2002). *Prognóza vývoja rómskeho obyvateľstva v SR do roku 2025*, [Online]. Dostupné na: <http://www.infostat.sk/vdc/pdf/prognóza2025rom.pdf> [cit: 3-5-2015].
- VITURKA, M. (2010). Regionální disparity a jejich hodnocení v kontextu regionální politiky. *Geografie*, 2, 131-143.
- WOKOUN, R., MALINOVSKÝ, J., DAMBORSKÝ, M., BLAŽEK, J. (2008). *Regionální rozvoj, východiska regionálního rozvoje, regionální politika, teorie, strategie a programování*. Praha (Linde).

Eva Rajčáková, Angelika Švecová

HUMAN RESOURCES: REGIONAL DISPARITIES IN CONTEXT OF THE EU COHESION POLICY 2007 – 2013 IN SLOVAKIA

The regional disparities, which are also evident in human resources, are a typical feature of the regional structure of Slovakia. They result in different demographic behaviour, labour market and social environment. Analysis of regional disparities highlighted the dominance of the Bratislava region, which reached the highest point score throughout the period 2007 – 2013 (Fig. 1). The Trnava region assumed second position. In 2013, the lowest quality of human resources was in Banská Bystrica, Prešov, Košice and the Nitra region (Fig. 1). The reasons are regressive demographic trends (Banská Bystrica and the Nitra region), an unfavourable situation in the labour market (permanently above average rate of overall and long-term unemployment – Prešov and Košice region), the poverty risk rate and a high proportion of socially dependent people, which leads to the threat of even social exclusion.

The Cohesion Policy 2007 – 2013 and its strategic priority 3 Human Resources, are one of the tools that can be used to reduce regional disparities in the field of human resources. The aim is employment growth, increasing the quality of the workforce and social inclusion of risk groups. All regions of the Slovak Republic are eligible in the area for the project implementation which can receive support from the ESF through two operational programs – OP Employment and Social Inclusion and OP Education. The SR had the opportunity to use 1.77 billion Euros from the European Social Fund under specific priority 3 Human Resources of NSRF 2007 – 2013. Expenditure incurred in support of strategic priority 3 Human Resources amounted to 12.8% (1.65 billion Euros up to 31.12.2015) of the total expenditure incurred in the NSRF 2007 – 2013. Of this, nearly 37% (648 million Euros, 1092 projects) will be implemented to promote education and more than 63% (1,107 million Euros, 1560 projects) to support employment growth.

The highest funding of implemented projects was in Prešov (295.2 million Euros) and Košice (276.6 million Euros) regions, while in the Banská Bystrica (238.6 million Euros) and Nitra (228.8 million Euros) regions, which in terms of human resources are among the most problematic regions, the drawing of funding to promote human resources and social inclusion was approximately 20% lower (Fig.1).

Evaluation of regional disparities in the context of expenditure incurred by strategic priority 3 Human Resources pointed out that the non-investment projects did not contribute to mitigate regional disparities at present and the amount of implemented funds did not reflect the level of regional disparities. The benefits and impact absorption can be expected only with a certain time delay. We can expect that the implemented financial resources will contribute to a comprehensive solution for employment and social inclusion in Slovakia. The successful implementation of instruments of the programme period 2014 – 2020 under the OP Human Resources is one of the assumptions for improving the situation in the field of human resources.